

Keletas pastabų apie E. Trimonio „Jūrų ir vandenynų geologijos“ vadovėlį

Lietuvių gamtamokslinė literatūra 2002 m. pasipildė nauju reikšmingu darbu apie moderniosios geologijos, skirtos Pasaulio vandenynui, vystymąsi, metodikas, pasiekimus. Naują didžiulį darbą (372 p.) profesorius Egidijus Trimonis pristato kaip jūrų ir vandenynų geologijos vadovėlį. Įprastiniais atvejais žodis „vadovėlis“ dažniausiai apibrėžia knygą, kurioje galima tikėtis rasti tam tikro mokslo pagrindus. Šiuo atveju autoriaus pažiūrėta plačiau. Iš esmės mokslo visuomenei ir studentijai pristatomos dvi vieno mokslo pusės: jūrų geologija kaip bendrosios geologijos dalis, naudojanti jos metodus, terminiją ir per ilgą laiką sukauptą žinių sistemą, ir jūrų geologija kaip okeanologijos mokslo šaka, išplečianti fundamentaliųjų žinių lauką apie Pasaulio vandenyno, o kartu ir šiandieninės Žemės prigimtį, raidą, dugno struktūras, naudingųjų iškasenų formavimąsi ir pasiskirstymą ir t. t. Ši antroji pusė iš autoriaus pareikalavo geologinį darbą papildyti gausybe medžiagos iš geografinių atradimų istorijos, hidrofizikos, hidrochemijos, hidrobiologijos, klimatologijos, hidrodinamikos ir kitų disciplinų. Taigi pristatydamas jūrų geologiją iš okeanologijos mokslų komplekso pozicijų, prof. E. Trimonis pasirinko sunkesnę ir sudėtingesnę kelią.

Šis darbas daug kuo skiriasi nuo kitų (angliškų ar rusiškų) panašios paskirties vadovėlių: kompleksčiau pristatomas Pasaulio vandenynas pradedant bendrais globaliais procesais ir struktūrų dėsniniais ir baigiant regioniniais bei vietiniais. Be to, išsamiausiai nagrinėjamas mums artimiausias Atlanto vandenynas ir Baltijos jūra.

Iš vadovėlio sandaros koncepcijos aiškėja, kad autorius puikiai suvokia būtinybę prieš supažindinant skaitytoją su jūrų geologija pradžioje aptarti bendruosius okeanosferos procesus, kurie Lietuvoje tebėra menkai pažįstami. Ši ypatybė leidžia E. Trimonio darbą traktuoti ir kaip formuojantį pasaulėžiūrinius principus.

Ši teiginį galėtume paremti faktais, tarp kurių ryškėja keletas principinių dėstymo pozicijų:

1. Žinių apie vandenyną evoliucionavimo parodymas.
2. Mokslo pagrindų pateikimas remiantis pažangiausiomis idėjomis bei pasaulio literatūra.
3. Nuosavos patirties bei mokslo tyrimo rezultatų panaudojimas.
4. Geologinių dėsningumų nustatymas artimiausiose mums jūrose ir mokslo pasiekimų akcentavimas artimiausių mums mokslo centrų duomenimis.

Vertinant vadovėlį iš mokymo metodikos pozicijų, galima teigti, kad jo **struktūra logiška**. Vadovėlis pradedamas nuo mokslo istorijos ir tyrimo metodų, po to pereinama prie vandenynų kilmės, jų aplinkos apraiškų, su kuriomis glaudžiai siejasi iki svarbiausiųjų facijų atskleidžiami sedimentacijos procesai. Bendroji vadovėlio dalis baigiama globaliais klausimais, ypač išskiriant mineralinių išteklių ir geologines problemas. Toliau pereinama prie regioninės dalies, t.y. pagal dėstymo struktūrą daugmaž unifikuotos atskirų vandenynų analizės.

Aptarus vandenynus, palyginti išsamiai ir ta pačia **unifikuota seka** nušviečiama Baltijos jūros geologija. Pabaigoje skaitytojas supažindinamas dar ir su Viduržemio, Juodąja, Raudonąja jūromis. Visos jos geologiškai įdomios, bet, sekant iš Lietuvą supančio regiono nuodugnesnio pristatymo principo pozicijų, VIII „Kitų jūrų“ skyriuje pravartu būtų buvę pristatyti ir Šiaurės jūrą. Ji, beje, atstovautų visai kitam jūros tipui negu pateiktosios. Ši jūra neminima ir tarp turtingiausių angliavandeniliais vandenyno akvatorijų.

Kaip komplimentą mokslo knygai privalu pabrėžti jos **gerą kalbą**, lanksčius perėjimus nuo vienu loginių akcentų prie kitų, daugelio terminų sunormini-

mą. Tiesa, geografinių pavadinimų sunorminimas tikriausiai liks amžinąja mūsų kalbos, natūraliai apimančios tik nedidelį arealą, problema. Spręsdamas šį klausimą, autorius pateikia net tarptautinėje praktikoje naudojamus pavadinimus bei rekomenduojamų lietuviškų atitikmenų lentelę.

Naujasis vadovėlis yra **puikiai iliustruotas**. Jame daug (154) nuotraukų, schemų, grafikų. Vienos jų padeda perteikti tam tikrą faktinę medžiagą arba dėsnį, kitos iliustracijos turi tiesiog pažintinę vertę. Knyga gražiai įrišta, jos pavadinimas ryškus chrestomatiniu tapusiame vandenyno dugno morfografinio žemėlapiu fone. Tiesa, iliustracijų atlikimo stilius margokas, bet to sunku išvengti panaudojant tokią gausią ir įvairiapusę medžiagą.

Suprantama, kad kiekvienas skaitytojas apie šį darbą gali turėti savo nuomonę. Jei vadovėlis su-

lauktų antrosios laidos (o to galima tikėtis, nes 300 vienetų tiražas tikrai per mažas), siūlytume autoriui atsisakyti skyrelių bei pastraipų, kurių turinys beveik nebesisieja su bendra tema (bangos elementai ir kt.). Mūsų nuomone, kai kada laisvokai traktuojamos kai kurios sąvokos: konvergencija, divergencija, benčias ir kt. Daugelis specialistų, tyrinėjusių Pasaulio vandenyno kranto zoną (O. Leontjevas, P. Kaplinas, G. A. Safjanovas), ne kartą prieštaravo teiginiams, kad biogeniniai krantodaros elementai gali turėti permanentinę reikšmę, priešingai nei banguiniai ir struktūriniai, kaip teigia autorius, kalbėdamas apie Indijos vandenyną. Antra vertus, panašios smulkmenos nekeičia teisingų mokslinių formuluočių logikos ir iš esmės nemenkina vadovėlio kokybės.

Baigiant lieka palinkėti autoriui sėkmės ir toliau plėtojant bei propaguojant jūros geologijos mokslą.

prof. R. Žaromskis
Hidrologijos ir klimatologijos katedra